

Research Article

วรรณกรรมตำราเรียนในสมัยรัชกาลที่ 3 : เนื้อหาและแนวคิด

TREATISE IN THE REIGN OF KING RAMA 3 : CONTENTS AND CONCEPTS

สายรุ้ง เพียรอนุรักษ* และ ปัทมา ทิมประเสริฐกุล
หลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร นครปฐม ประเทศไทย

Sairung Piananurak* and Pattama Theekapraserdkul
Department of Thai, Faculty of arts, Silpakorn University Nakhonpathom Thailand

*E-mail: sairungpian@gmail.com

Received: 2024-01-05

Revised: 2024-04-04

Accepted: 2024-04-05

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อหาและแนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมตำราเรียน ซึ่งแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยศึกษาจากวรรณกรรมตำราเรียน 12 เรื่อง ได้แก่ จินตามณี ฉบับสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ จินตามณี ฉบับกรมหลวงวงษาธิราชสนิท ประถม ก กา ประถม ก กา หัดอ่านปฐมมาลา เสือโค ก กา ศรีสวัสดิ์วัด กาศพระไชยสุริยา คำกลอนบรรยายธรรมเทียบด้วยตัว ก ข ตำราฉันทวรรณคดี ตำราฉันทมาตราพฤติ และเพลงยาวกลบท ผลการศึกษา พบว่า เนื้อหาของวรรณกรรมตำราเรียนในสมัยรัชกาลที่ 3 ประกอบไปด้วยเนื้อหาหลักด้านการอ่านเขียนและเนื้อหาหลักการแต่งคำประพันธ์ ซึ่งแสดงให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตนและแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการศึกษาของศิษย์ โดยพบว่าในด้านแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตนนั้น ครอบคลุมแนวทางการปฏิบัติตนด้านการให้ความสำคัญกับความรู้ การดำรงชีวิต การทำงาน การปฏิบัติตนตามหลักพุทธศาสนาและการไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการศึกษาของศิษย์ พบวิธีการศึกษาแบบเน้นการท่องจำและวิธีการศึกษาที่เรียนกับครูและเน้นการเชื่อฟังครู เนื้อหาและแนวคิดในวรรณกรรมตำราเรียนในสมัยรัชกาลที่ 3 มีลักษณะสัมพันธ์กับบริบทสังคมในสมัยนั้น ทำให้มีเนื้อหาและแนวคิดที่แตกต่างกับวรรณกรรมตำราเรียนสมัยก่อนหน้าและมีผลต่อความเปลี่ยนแปลงต่อวรรณกรรมตำราในสมัยหลัง

คำสำคัญ: วรรณกรรมตำราเรียน เนื้อหา แนวคิด รัชกาลที่ 3

ABSTRACT

This article aims to study the content and concepts in the treatise written during the reign of King Rama 3 by studying 12 of them. Cindamani; the edition of Somdetphramahasamanachaokromphra Paramanuchitchinorot, Cindamani; the edition of Krommaluang, Wongsathiratsanit, Prathom ko ka, Prathom ko ka had an, Pathommala, Sueakho Ko ka, Srisawat Wat, Kap Phra Chaisuriya, khamklornbanyaithamthiabduaitua ko kho, Tamra Chan Wannaphruet, Tamra Chan Mattraphruet and Plengyaokonlabod. The study found that the content of literature written in the reign of King Rama 3 consists of the reading and writing and composition principles content which show the ideas of the student conduct and learning method. It was found that in terms of the concept of conduct that cover the behavior guidelines that knowledge, living, working, practicing according to Buddhist principles, and not getting involved with drugs are given precedence. Moreover, the concept of the student learning method found an educational method that emphasizes memorization and teacher center that emphasizes the teacher instruction obedience. The content and concept in textbook literature during the reign of King Rama 3 were related to the social context of that time. This resulted in content and concepts that were different from textbook literature of the previous era and influenced changes to textbook literature of the later period.

Keywords: Treatise, Content, Concepts, The Reign of King Rama 3

บทนำ

วรรณกรรมตำราเรียนมีเนื้อหาเป็นแบบแผนว่าด้วยหลักวิชาและองค์ความรู้ต่าง ๆ หมายรวมถึงวรรณกรรมที่ใช้คำเรียกว่า แบบเรียนแบบหัดอ่าน และแบบการประพันธ์ฉันทลักษณ์ที่มีลักษณะบ่งบอกว่าเขียนเพื่อสอนฉันทลักษณ์ วรรณกรรมตำราเรียนที่มีหลักฐานว่าเป็นแบบเรียนเล่มแรกคือจินตามณี ของพระโหราธิบดี ซึ่งใช้ในการศึกษามาอย่างยาวนานจนถึงช่วงเริ่มต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเป็นแบบเรียนที่เหมาะสมสำหรับผู้มีความรู้พอสมควรแล้ว ดังจะเห็นได้จากการเรียก

ผู้อ่านว่า “ปราชญ์” และการเน้นหลักการแต่งคำประพันธ์มาก จนอาจนับได้ว่าเป็นตำราการประพันธ์ของไทยเล่มหนึ่ง (Vespada, 2000) แม้ในเนื้อหาที่ไม่ใช่เรื่องการแต่งคำประพันธ์โดยตรง ก็ยังปรากฏคำอธิบายเชื่อมโยงกับการแต่งคำประพันธ์ เช่น การใช้ ฤ ฤ ฤ ฤ ฤ กล่าวไว้ว่า ต้องใช้อักษรทั้ง 4 ตัวให้ “ชอบกลอน” คือถูกต้องตามฉันทลักษณ์ โดยไม่มีคำอธิบายการใช้ในบริบทอื่น ขณะที่วรรณกรรมตำราเรียนในสมัยรัชกาลที่ 3 นั้น เหมาะกับเด็กมากขึ้น จะเห็นได้จากการใช้คำ

เรียกเด็ก การมีคำสอนสำหรับเด็กและการแต่งเป็นนิทาน อีกทั้งยังพบจุดมุ่งหมายที่เน้นการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ มีการแยกความรู้ด้านหลักการแต่งประพันธ์ออกจากเนื้อหา ด้านหลักการอ่านเขียน และความพยายามสร้างบรรทัดฐานให้ด้านการแต่งคำประพันธ์ให้ชัดเจน

ลักษณะดังกล่าวเป็นความเคลื่อนไหวสำคัญของการศึกษาไทยซึ่งมีอิทธิพลต่อความเปลี่ยนแปลงของวรรณกรรมตำราเรียนในยุคปฏิรูปการศึกษา ในสมัยรัชกาลที่ 5 ดังจะเห็นได้จากแบบเรียนชุดแบบเรียนหลวง ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ได้แก่ มูลบทบรรพกิจ วาหนิตินิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวยากรณ์วิจารณ์ และพิศาลการันต์ โดยแบบเรียนทั้งหมดกล่าวถึงหลักการอ่านเขียนพื้นฐานและยกตัวอย่างการนำไปใช้ในการราชการโดยไม่กล่าวถึงการแต่งคำประพันธ์ หนังสือชุดแบบเรียนหลวงนี้ได้นำไปใช้ในโรงเรียนซึ่งกำหนดให้เด็กเป็นผู้เรียนและได้กระจายออกไปใช้ยังหัวเมืองต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร (Atthasat, 1983)

นอกจากนี้วรรณกรรมตำราเรียนในสมัยรัชกาลที่ 3 ยังแสดงให้เห็นถึงแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตน ซึ่งสอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคมในสมัยนั้น เช่น การดำรงชีวิต การทำงาน การปฏิบัติตนตามหลักพุทธศาสนา และแนวทางการปฏิบัติสำหรับศิษย์เพื่อการศึกษาที่มีประสิทธิภาพด้วย ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเนื้อหาและแนวคิดในวรรณกรรมตำราเรียนสมัยรัชกาลที่ 3 อันจะทำให้เห็นลักษณะเฉพาะที่สำคัญของ

ตำราสมัยนี้ที่เป็นจุดหัวเลี้ยวในการสร้างวรรณกรรมตำราเรียนและความสัมพันธ์กับการสร้างวรรณกรรมตำราเรียนกับสังคมในช่วงเวลานั้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเนื้อหาและแนวคิดในวรรณกรรมตำราเรียนซึ่งแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาและแนวคิดในวรรณกรรมตำราเรียนสมัยรัชกาลที่ 3 กับบริบททางสังคม

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้ทราบเนื้อหาและแนวคิดในวรรณกรรมตำราเรียนซึ่งแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3
2. ได้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาและแนวคิดในวรรณกรรมตำราเรียนสมัยรัชกาลที่ 3 กับบริบททางสังคม

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของเนื้อหาในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ศึกษาจากวรรณกรรมตำราเรียนสมัยรัชกาลที่ 3 จำนวน 12 เรื่อง ได้แก่ จินตามณี ฉบับสมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระปรมาภิไธยวิสุทธินาคนิธิวงศ์ จินตามณี ฉบับกรมหลวงวงษาธิราชสนิท ประถม ก กา ประถม ก กา หัดอ่าน ปฐมมาลา เสือโค ก กา ศรีสวัสดิ์วัด ภาพพระไชยสุริยา คำกลอนบรรยายธรรมเทียบด้วยตัว ก ข ตำราฉันทวรรณพฤติ ตำราฉันทมาตราพฤติและเพลงยาวกลบท

บททวนแนวคิด

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะโดยทั่วไปของวรรณคดีในสมัยรัชกาลที่ 3 เช่น การศึกษาเรื่อง “ลักษณะเฉพาะของวรรณคดีสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว” ของ Raksamani (1987) ซึ่งกล่าวว่า สมัยรัชกาลที่ 3 นิยมสร้างงานที่ให้สาระความรู้มากกว่าความบันเทิง สอดคล้องกับความเฟื่องฟูของวรรณกรรมตำราเรียนที่พบในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมตำราเรียนของไทย เช่น “แบบเรียนภาษาไทย: พัฒนาการจากอดีตสู่ปัจจุบัน” ของ Chiamwichak (2018) ซึ่งกล่าวถึงแบบเรียนสมัยรัชกาลที่ 3 ในฐานะส่วนหนึ่งของพัฒนาการแบบเรียนไทยตั้งแต่อยุธยาจนถึงปัจจุบัน คือประมาณ พ.ศ. 2559 โดยกล่าวถึงเนื้อหาที่ปรากฏในแบบเรียนแต่ละเล่ม แต่ยังไม่ได้อธิบายครอบคลุมถึงแบบหัดอ่านบางเล่มรวมถึงแบบการประพันธ์ฉันทลักษณ์ที่จารึกไว้ภายในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม นอกจากนี้ยังไม่ได้มุ่งศึกษาให้เห็นลักษณะเฉพาะที่จุดเปลี่ยนสำคัญของตำราเรียนไทยก่อนเปลี่ยนแปลงในยุคปฏิรูปการศึกษา รวมถึง “การศึกษาวรรณกรรมประเภทบทฝึกอ่านของไทย” ของ Rattanapagdee (2004) ศึกษาแบบหัดอ่านซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรมตำราเรียน แต่ไม่ได้กล่าวถึงแบบเรียนและแบบการประพันธ์ฉันทลักษณ์ นอกจากนี้ยังมีผู้ศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 3 จากเอกสารทางวรรณคดีอื่น ๆ ที่ไม่ใช่วรรณกรรมตำราเรียน เช่น การศึกษาสภาพสังคมไทยในสมัยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจากเอกสารสำคัญ

ทางวรรณคดีในสมัยนั้น ของ Borisutdhi (1985) ซึ่งกล่าวถึงสภาพสังคมส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาไว้ แต่เอกสารสำคัญทางวรรณคดีที่ใช้ในการศึกษานั้น ไม่ใช่วรรณกรรมตำราเรียนโดยตรง เป็นการศึกษาจากบทประพันธ์บางส่วนที่กล่าวถึงการศึกษาไว้ในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ เท่านั้น

กรอบแนวคิดของการวิจัย

กรอบแนวคิดที่ใช้ในบทความนี้ คือ กรอบแนวคิดเรื่องวรรณกรรมกับสังคม วรรณกรรมจะสะท้อนสังคม เพราะผู้เขียนซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมในยุคสมัยของตน ในขณะที่วรรณกรรมก็อาจมีอิทธิพลต่อสังคมด้วยเช่นกัน (Raksamani, 1994) วรรณกรรมตำราเรียนซึ่งมีบทบาทในการขัดเกลาสังคมจะถ่ายทอดอุดมการณ์ไปสู่ผู้อ่าน (Sukwisith, 2011) การศึกษานี้จึงศึกษาเนื้อหาและแนวคิดในวรรณกรรมตำราเรียนในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยใช้ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมดังกล่าว

ระเบียบวิธีวิจัย

1. กำหนดขอบเขตของการศึกษาและรวบรวมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาเนื้อหาและแนวคิดของวรรณกรรมตำราเรียนในสมัยรัชกาลที่ 3
3. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาและแนวคิดในวรรณกรรมตำราเรียนในสมัยรัชกาลที่ 3
4. สรุปผลการวิเคราะห์และนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาในครั้งนี้พบว่าเนื้อหาสำคัญในวรรณกรรมตำราเรียนในสมัยรัชกาลที่ 3 คือ การให้ความรู้เกี่ยวกับหลักการอ่านเขียนและหลักการแต่งคำประพันธ์ โดยเนื้อหาเหล่านั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตนและแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการศึกษาของศิษย์ มีรายละเอียดดังนี้

1. เนื้อหาในวรรณกรรมตำราเรียนในสมัยรัชกาลที่ 3

วรรณกรรมตำราเรียนในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้รวบรวมความรู้ที่เป็นมาตรฐานและมีความสำคัญตามค่านิยมในสมัยนั้นไว้โดยพบเนื้อหา ด้านหลักการอ่านเขียนและด้านหลักการแต่งคำประพันธ์ ดังนี้

1.1 ความรู้ด้านหลักการอ่านเขียน

วรรณกรรมตำราเรียนที่พบความรู้ด้านหลักการอ่านเขียน ได้แก่ แบบเรียน 3 เล่ม คือ จินตามณี ฉบับพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส จินตามณี ฉบับกรมหลวงวงษาธิราชสนิท ประถม ก กา และแบบหัดอ่านที่อธิบายถึงหลักการอ่านเขียน 1 เล่ม คือ ปฐมมาลา โดยเนื้อหา ด้านหลักการอ่านเขียนที่ปรากฏในวรรณกรรมตำราเรียนเหล่านี้ทุกเล่ม ได้แก่

1. พยัญชนะและสระ
2. การผันวรรณยุกต์
3. ไตรยางศ์และการแบ่งกลุ่มพยัญชนะ และ
4. การแจกลูกสะกดคำและมาตราตัวสะกด

ตัวอย่างที่น่าสนใจเกี่ยวกับเนื้อหาเหล่านี้คือ เรื่องการแบ่งกลุ่มพยัญชนะ ซึ่งจินตามณีทั้ง 2 ฉบับและปฐมมาลาต่างแบ่งพยัญชนะเป็น 3 กลุ่ม คืออักษรสูง กลาง ต่ำ แม้ว่าจะใช้คำเรียก

กลุ่มอักษรต่างกันไปตามประสม ก กา กล่าวถึงการแบ่งอักษรถึง 3 ลักษณะ ได้แก่ การแบ่งตามไตรยางศ์ การแบ่งตามอวัยวะในการออกเสียง และการแบ่งตามการมีเสียง ฮ กล้าปนออกมา ซึ่งในการแบ่งกลุ่มพยัญชนะตามอวัยวะที่ใช้ออกเสียงนี้ ไม่ตรงกับพยัญชนะวรรคในภาษาบาลีสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยมาแต่เดิม แต่กลับตรงกันกับการแบ่งอักษรในหนังสือ Grammatica Linguae Thai ซึ่งปลัดเลอแก้วเขียนอธิบายไวยากรณ์ไทยเป็นภาษาละติน ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2393 ในสมัยรัชกาลที่ 3 (Pallegoix, 1850, as cited in Wandt, 1998) จึงสันนิษฐานว่าการแบ่งกลุ่มอักษรลักษณะนี้ ได้รับอิทธิพลจากสภาพสังคมในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งมีชาวต่างชาติจากตะวันตกเข้ามาสู่ประเทศไทยเป็นจำนวนมาก สอดคล้องกับข้อความที่ระบุไว้ในหนังสือประสม ก กา (Fine Arts Department, 2015) ว่า “อันแบ่งอักษรเพนห้าจำพวกเช่นว่ามานี้ ไม่สู้เพนสำคัญนักแก่กุลบุตรที่เพนไทย แต่จำพวกคนมาแต่นอก ผู้เพนนักปราชชอบเรียนภาษาไทยละเอียด เขาเห็นสมควรจะแบ่งอักษรไทยเช่นว่านี้ เราจึงได้แบ่งออกตามใจเขา จะได้เพนประโยชน์แก่ฝรั่งบ้าง” จะเห็นว่าประสม ก กา ได้แสดงให้เห็นการอธิบายภาษาไทยด้วยวิธีการทางภาษาศาสตร์ต่างจากวรรณกรรมตำราเรียนเล่มอื่น ๆ และเป็นพัฒนาการสำคัญของการอธิบายความรู้เรื่องนี้ในวรรณกรรมตำราเรียนไทย

นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาเรื่อง การผันวรรณยุกต์ การแจกลูกสะกดคำ และมาตราตัวสะกด ที่มีการแสดงตัวอย่างโดยละเอียดให้ผู้อ่านได้เห็นการประกอบพยัญชนะกับทุกสระ ทุกมาตรา

ตัวสะกด และการผันวรรณยุกต์ทุกเสียงแม้ว่า จะไม่มีความหมายก็ตาม วรรณกรรมตำราเรียน ที่เป็นแบบหัดอ่านอีกหลายเล่มยังให้ความสำคัญ กับเรื่องมาตราตัวสะกด โดยใช้วิธีทวิอักษรคือ การใช้เฉพาะคำที่สะกดด้วยแม่ ก กา จากนั้น

จึงเพิ่มคำที่สะกดด้วยมาตราอื่น ๆ ที่ละมาตรา ตามลำดับ พบใน ประถม ก กา หัดอ่าน เสือโค ก กา และกาพย์พระไชยสุริยา ทั้งนี้ เนื้อหาของ วรรณกรรมตำราเรียนแต่ละเล่มสามารถสรุปเป็น ตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบเนื้อหาวรรณกรรมตำราเรียนที่มีเนื้อหาด้านการอ่านเขียน

หัวข้อ	จินตมณี ฉบับสมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส	จินตมณี ฉบับกรมหลวงวชิรราชสนิท	ประถม ก กา	ปฐมมालา
1. พยัญชนะและสระ	- สระ 20 ตัว (อ อา อิ อี อี อี อุ อู ฤ ฦ ฦ ฤ แ อ ไอ โ อ โ อเ อา อ่า อะ) - พยัญชนะ 44 ตัว (ก-ฮ)	- สระ 20 ตัว (อ อา อิ อี อี อี อุ อู ฤ ฦ ฦ ฤ แ อ ไอ โ อ โ อเ อา อ่า อะ ำ) - พยัญชนะ 44 ตัว (ก-ฮ)	- พยัญชนะ 44 ตัว (ก-ฮ) - สระ 16 ตัว (อ อา อิ อี อี อี อุ อู ฤ ฦ ฦ ฤ แ อ ไอ โ อ โ อเ อา อ่า อะ ำ)	- พยัญชนะและสระที่ใช้ ในภาษาบาลี - พยัญชนะวรรณและ ประเภทของสระ ในภาษาบาลี - การใช้ ไ และ ใ
2. ไตรยางศ์ และการจัดกลุ่ม พยัญชนะ	ไตรยางศ์ แบ่งพยัญชนะ ออกเป็นอักษรสูง 11 ตัว อักษรกลาง 9 ตัว และ อักษรต่ำ 24 ตัว	แบ่งพยัญชนะออกเป็น 2 กลุ่มคือ สูง 11 ตัว และ กลาง 33 ตัว แต่แบ่งอักษร ออกเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ อักษรกลาง 'ตัวเบา มีก้อง' 9 ตัวและอักษร กลาง 'ตัวก้องต่ำ' 24 ตัว	1. ไตรยางศ์ แบ่ง พยัญชนะออกเป็น สูง กลาง ต่ำ 2. แบ่งเป็น 5 จำพวก ตามอวัยวะที่ใช้ใน การออกเสียง 3. แบ่งเป็น 3 จำพวก ตามการมีเสียง ฮ กล้าปน	ไตรยางศ์ แบ่งพยัญชนะ ออกเป็นอักษรสูง 11 ตัว อักษรกลาง 9 ตัว และ อักษรต่ำ 24 ตัว โดย อธิบายร่วมกับเนื้อหา เรื่องการผันวรรณยุกต์
3. การผันวรรณยุกต์	อธิบายหลักการผัน วรรณยุกต์ทั้ง 5 ตัว และแสดงการแจกลูก เพียงบางอักษรพอเป็น ตัวอย่าง	อธิบายว่ามีการผัน วรรณยุกต์ได้อักษรละ 3 เสียง คือ สามัญ เอก โท แต่ในการแจกลูก ได้แสดงตัวอย่างของ วรรณยุกต์ตรีและจัตวา ไว้ด้วย	- อธิบายหลักการผัน วรรณยุกต์ตาม ไตรยางศ์ - อธิบายไม้ตรีและ ไม้จัตวาแยกจาก วรรณยุกต์สามัญ เอก และโท - แสดงการแจกลูกเพียง บางอักษร	อธิบายวรรณยุกต์สามัญ เอก โทร่วมกับเนื้อหา เรื่องไตรยางศ์ และ อธิบายวรรณยุกต์จัตวา ร่วมกับเนื้อหาเรื่อง อักษรนำ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

หัวข้อ	จินตตามณี ฉบับสมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระปรมาณูชิตชิโนรส	จินตตามณี ฉบับกรมหลวงวงษาธิราชสนิท	ประณม ก กา	ปฐมมาลา
4. การแจกลูกสะกดคำและมาตราตัวสะกด	- ประสมพยัญชนะต้นทุกตัวกับสระทุกตัว และตัวสะกดที่ตรงตามมาตรา - บอกพยัญชนะที่เป็นตัวสะกดแบบไม่ตรงตามมาตราได้ โดยไม่แสดงการแจกลูก	- ประสมพยัญชนะต้นทุกตัวกับสระทุกตัว และตัวสะกดที่ตรงตามมาตรา - บอกตัวสะกดในมาตราต่าง ๆ ได้ทุกตัว แต่แสดงการแจกลูกเฉพาะที่ตรงตามมาตรา	- ประสมพยัญชนะต้นทุกตัวกับสระทุกตัว และตัวสะกดที่ตรงตามมาตรา	- แสดงตัวอย่างด้วยคำประพันธ์โดยใช้ตัวสะกดเพิ่มขึ้นทีละมาตรา ไม่มีการแจกลูก - ระบุตัวสะกดในแต่ละมาตรา (แม่กน, แม่กก, แม่กต, แม่กบ) - ยกตัวอย่างคำที่ใช้มาตราตัวสะกดเดียวกัน แต่มีความหมายต่างกัน (แม่กน) - คำที่สะกดด้วยมาตราแม่กก, แม่กต, แม่กบ
5. คำควบกล้ำ	อธิบายหลักการควบกล้ำของอักษร กร กล กว ขร ขค คล คว ชร ชค ตร ทร บร ปล พล ผล ผร พร พล สร ศร ชร และแจกลูกแสดงตัวอย่างคำควบกล้ำ	แสดงการแจกลูกต่อการแจกลูกอักษรสามหมู่ และมาตราตัวสะกด	1. กร กล กว ทร แสดงการแจกลูกประสมกับสระ และ ตัว สะ ก ด บางตัวให้เป็นตัวอย่าง 2. อธิบายเพิ่มเติม - การอ่าน สร - คำที่เขียนพยัญชนะสองตัวซ้อนกันแต่ไม่อ่านอย่างควบกล้ำ เช่น แสวง - คำที่ซ้อนด้วย ร แล้วต้องอ่านเป็น -อน เช่น กร (กอน)	-
6. อักษรนำ	อธิบายการใช้อักษรสูงหรือตัว ห ดิ่งเสียงอักษรต่ำให้สูงขึ้นและยกตัวอย่าง เช่น สลา สล่า สล่า หนา หนา หน้า	-	- อธิบายว่า ตัว ห ใช้ดิ่งเสียงอักษรต่ำให้สูงขึ้น โดยไม่ต้องอ่านออกเสียง ห - แสดงการแจกลูกแสดงตัวอย่างการผันวรรณยุกต์สำหรับอักษรนำ	- อธิบายว่า ตัว ห ใช้ดิ่งเสียงอักษรต่ำให้สูงขึ้น - การใช้อักษรสูงและอักษรกลางนำอักษรต่ำ - อธิบายว่าไม่จัตวาใช้ดิ่งเสียงอักษรให้สูงเหมือนอักษรนำ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

หัวข้อ	จินตามณี ฉบับสมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระปรมาภิไธยชิโนรส	จินตามณี ฉบับกรมหลวงวงษาธิราชสนิท	ประถม ก กา	ปฐมมาลา
7. เครื่องหมายการเขียน	- แสดงชื่อและวิธีการใช้ เช่น ะ ‘ ’ ‘ ’ ‘ ’ ๑ - ระบุในโคลง เช่น สุนัด ชาไศรย ไตรมัตตชาจร	-	- แสดงชื่อและวิธี การใช้เครื่องหมาย การเขียน เช่น ๑ ๓ ะ ๓๑ ๑๓	- แสดงชื่อและวิธี การใช้เครื่องหมาย การเขียน เช่น ‘ ‘ ๑ ะ ‘ ‘ ๑ รร

สรุปได้ว่า วรรณกรรมตำราเรียนในสมัยรัชกาลที่ 3 ให้ความสำคัญกับหลักการอ่านเขียนพื้นฐาน โดยเฉพาะเรื่องมาตราตัวสะกดซึ่งมีการอธิบายและยกตัวอย่างโดยละเอียดในแบบเรียนทุกเล่ม และมีแบบหัดอ่านซึ่งใช้กลวิธีตัวอักษรสำหรับการอ่านคำในมาตราตัวสะกดต่าง ๆ การให้ความสำคัญกับหลักการอ่านเขียนมากขึ้นกว่าในสมัยก่อนหน้าเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของวรรณกรรมตำราเรียนในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งได้มีอิทธิพลต่อการสร้างแบบเรียนในสมัยต่อมาดังที่ได้กล่าวไว้ในบทนำ

1.2 ความรู้ด้านหลักการแต่งคำประพันธ์

วรรณกรรมตำราเรียนที่พบความรู้ด้านหลักการแต่งคำประพันธ์ ได้แก่ จินตามณี ฉบับสมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระปรมาภิไธยชิโนรส จินตามณี ฉบับกรมหลวงวงษาธิราชสนิท ปฐมมาลา ตำราฉันทวรรณพฤติ ตำราฉันทมาตราพฤติและเพลงยาวกลบทโดยจินตามณีทั้ง 2 ฉบับ เป็นแบบเรียนที่รวบรวมความรู้ด้านหลักการแต่งคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ พร้อมแสดงตัวอย่าง ปฐมมาลาเป็นแบบหัดอ่านซึ่งรวบรวมชื่อและตัวอย่างคำประพันธ์ไว้ ส่วนตำราฉันทวรรณพฤติ

ตำราฉันทมาตราพฤติและเพลงยาวกลบทเป็นตำราสอนการแต่งคำประพันธ์โดยเฉพาะ ซึ่งจารึกไว้ภายในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ลักษณะที่สำคัญในสมัยรัชกาลที่ 3 คือ มีการแยกเนื้อหาเรื่องการแต่งคำประพันธ์ออกเป็นตำราการแต่งคำประพันธ์โดยเฉพาะ ได้แก่ ตำราฉันทวรรณพฤติและมาตราพฤติ และเพลงยาวกลบท โดยมีจินตามณีทั้ง 2 ฉบับ และปฐมมาลา เป็นตำราเบื้องต้นระบุหลักการพื้นฐาน รวมถึงวิธีการท่องจำคณะฉันทไว้ ส่วนตำราฉันทวรรณพฤติ มาตราพฤติ และเพลงยาวกลบทเป็นตำราระดับสูงโดยกล่าวถึงฉันทลักษณ์และแสดงตัวอย่างจำนวนมาก แต่ไม่มีการกล่าวถึงหลักการพื้นฐานอีก นอกจากนี้ยังมีการนำตำราเรียนออกไปเผยแพร่ไว้ในพื้นที่สาธารณะและการวางบรรทัดฐานของการแต่งคำประพันธ์ให้เป็นมาตรฐานชัดเจน โดยตำราฉันทวรรณพฤติและตำราฉันทมาตราพฤติได้กล่าวถึงฉันทหลายชนิดที่ไม่เคยมีใช้ในวรรณคดีไทยมาก่อน ซึ่งตำราเหล่านี้ได้ส่งผลต่อความนิยมในการแต่งฉันทในเวลาต่อมาด้วย (Intaraporn, 2020) ความรู้ด้านหลักการแต่งคำประพันธ์ที่พบในวรรณกรรมตำราเรียนในสมัยรัชกาลที่ 3 สามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบเนื้อหาหลักการแต่งคำประพันธ์ของวรรณกรรมตำราเรียนสมัยรัชกาลที่ 3

หัวข้อ	จินตามณี ฉบับสมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส	จินตามณี ฉบับกรมหลวงวงษาธิราชสนิท	ปฐมมาลา	ตำราฉันทวิธีวรรณพฤติ	ตำราฉันทวิธีมาตราพฤติ	เพลงยาวกลบท
1. โคลง	เช่น นาคบริพัตรฉันท, พยัคฆฉันทกลอน, มฤคฉันทสังวาท	โคลงสุภาพ, โคลง 2, โคลง 3, โคลงตรีพิชพรรณ, โคลงจิตวาที, โคลงวิจิตรมาลี, โคลงบาทกฤษณ	โคลงสี่สุภาพ, กุฎีหนึ่ง, กุฎีสอง, กุฎีสอง	-	-	-
2. ร่าย	-	ร่ายสุภาพ, ร่ายต้น, ร่ายกาพย์	-	-	-	-
3. กลบท	เช่น อักษรล้วน, ไทหลง, ฤๅษีแปลงสาร, ฝนแสนห่า	-	เช่น อักษรล้วน, ตรีเพชรประดับ, กลบทกนกนำฝูง, กลโคลงสี่ตอน,	-	-	กลบท 50 ชนิด
4. ฉันท	เช่น อินทวิเชียรฉันท, โตฏกฉันท, วะสันตติกลฉันท	-	-	ฉันทวรรณพฤติ 50 ชนิด	ฉันทมาตราพฤติ 8 ชนิด	-
5. อักษรศัพท์	คำพ้องเสียง, คำพ้องความหมาย, คำในหมวดต่าง ๆ	-	-	-	-	-

จากตารางวรรณกรรมตำราเรียนแต่ละเล่ม กล่าวถึงคำประพันธ์เพียงบางประเภท และกล่าวชนิดย่อยของคำประพันธ์ประเภทนั้น ๆ เช่น ตำราฉันทวรรณพฤติ กล่าวถึงเฉพาะคำประพันธ์ประเภทฉันทวรรณพฤติเท่านั้น และกล่าวถึงชนิดย่อยของฉันทวรรณพฤติ 50 ชนิด จินตามณี ฉบับกรมหลวงวงษาธิราชสนิท กล่าวถึง คำประพันธ์ประเภทโคลงและร่ายเท่านั้น แต่ได้กล่าวถึงชนิดย่อยของโคลง เช่น โคลงวิจิตรมาลี โคลงบาทกฤษณ และชนิดย่อยของร่าย เช่น ร่ายสุภาพ ร่ายต้น

ข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับความรู้ด้านหลักการแต่งคำประพันธ์ คือ ในสมัยอยุธยาให้ความสำคัญกับความรู้ด้านหลักการแต่งคำประพันธ์มากและนับว่าเป็นจุดมุ่งหมายของการเรียนอ่านเขียน เห็นได้จากการมีเนื้อหาเรื่องการใช้คำให้เหมาะกับการแต่งคำประพันธ์ ฉันทลักษณ์ต่าง ๆ รวมถึงตัวอย่างคำประพันธ์จำนวนมาก ในขณะที่วรรณกรรมตำราเรียนในสมัยรัชกาลที่ 3 ระบุจุดมุ่งหมายในการเรียนไว้ว่าเพื่อการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ เช่น ในประณม

ก กา หัตถ์อ่าน (Fine Arts Department, 2015) กล่าวว่า “รำเรียนสิ่งใด ชัดเจนในใจ ได้แจ้งทุกสิ่ง ... แม้นเปนพ่อค้า เรียนเลขเรียนผา... แม้นเปนเสมียน เร่งขีดเร่งเขียน เรียนกฎเรียนหมาย ...” กล่าวคือ ประโยชน์ของการเรียนอ่านเขียนคือ เป็นจุดเริ่มต้น ที่นำไปสู่การเรียนรู้ศาสตร์อื่น ๆ ทำให้เรียนวิชาชีพ เฉพาะต่อไปได้ โดยไม่ได้เน้นประโยชน์ในการนำไป แด่งคำประพันธ์มากนัก

การที่ความรู้เกี่ยวกับหลักการประพันธ์ มีบทบาทต่อการศึกษานในสมัยรัชกาลที่ 3 เปลี่ยนแปลง ไปเช่นนี้ สอดคล้องกับสภาพสังคมในขณะนั้น ซึ่งประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากประเทศตะวันตกมาก และวรรณกรรมร้อยแก้วเริ่มมีบทบาทมากขึ้น (Jitjamnong, 2001) นอกจากนี้ ยังมีข้อสังเกต ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือการศึกษาเกี่ยวกับ ความนิยมร้อยกรองในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ มักพบว่าคำประพันธ์ที่ได้รับความนิยมมากที่สุด คือคำประพันธ์ประเภทกลอน แต่ในวรรณกรรม ตำราเรียนส่วนใหญ่กลับไม่พบเนื้อหาเกี่ยวกับ กลอนสุภาพ พบเพียงเพลงยาวกลบทซึ่งเป็น แบบการประพันธ์ฉันทลักษณ์ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เนื่องมาจากกลอนพัฒนามาจากมุขปาฐะของ ประชาชนที่นิยมและแต่งกันได้จึงไม่นิยมบันทึก ลงในวรรณกรรมตำรา ขณะที่โคลงและกลบทนั้น ได้รับการสืบทอดมาจากวรรณกรรมตำราเรียน ในสมัยอยุธยา

สรุปได้ว่า การแต่งคำประพันธ์เป็นความรู้ ที่สูงขึ้นไปจากการอ่านเขียนพื้นฐาน มีวรรณกรรม ตำราเรียนหลายเล่มที่แยกเนื้อหาด้านการแต่ง คำประพันธ์ออกไปต่างหาก และได้รับการกำหนด มาตรฐานให้เป็นแบบแผน โดยคำประพันธ์ประเภท

ที่ได้รับการกล่าวถึงมาก มีการอธิบายและยกตัวอย่าง ละเอียด อนุมานได้ว่ามีความสำคัญตามแนวคิด ทางการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 3 คือ คำประพันธ์ ประเภทโคลง ฉันท์ และกลบท

2. แนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรม ตำราเรียนสมัยรัชกาลที่ 3

เนื้อหาที่พบในวรรณกรรมตำราเรียน ในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตนและแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการศึกษา ของศิษย์ ซึ่งแนวคิดทั้งหลายนี้แสดงให้เห็นถึง ความสัมพันธ์กับบริบททางสังคม ดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตน

2.1.1 การให้ความสำคัญกับการศึกษาและวิชาความรู้

เนื้อหาเกี่ยวกับความสำคัญ ของการศึกษาและวิชาความรู้ปรากฏในวรรณกรรม ตำราเรียนสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นจำนวนมาก ทำให้ เห็นแนวคิดเรื่องการให้ความสำคัญกับการศึกษา และวิชาความรู้ทั้งนี้ วรรณกรรมตำราเรียนจะกล่าว ถึงบทบาทของการศึกษาว่าช่วยพัฒนาบุคคลให้ มีความรู้ มีคุณธรรมและสามารถใช้ชีวิตในสังคม ได้อย่างราบรื่น เช่น ในเรื่องศรีสวัสดิ์วัด ความว่า “วิชาอย่าสงสัย เรียนไว้ได้จะให้ผล สำหรับแก้ائبจน จะรอดตนด้วยวิชา” (Fine Arts Department, 2016)

2.1.2 การดำรงชีวิตและการทำงาน

วรรณกรรมตำราเรียน ในสมัยรัชกาลที่ 3 กล่าวถึงความรู้เกี่ยวกับ แนวทางการปฏิบัติตนในการดำรงชีวิตประจำวัน ไว้หลายประการ เช่น การเป็นข้าราชการที่ดี

หลักการครองเรือน ลักษณะของภรรยาที่ดีและไม่ดี โทษของอบายมุขต่าง ๆ การคบเพื่อน ดังตัวอย่าง จากตำราฉันทวรรณพฤติ ดังนี้

๑ มิตรคณา ทูรพาละทุพล
มี นามกักระลี หินชาติประกาศภิปราย

๑ สมมุตินา มะอบายะ
สหายหมาย เสวณะมลาย ศุขสวัสดิแลวัฒนา...

๑ หนึ่งก็จะซัก กิฬิลักษณะ
นานา อาทิสกา กิจะพนันก็จะพลันมลาย

๑ แห่งธนสาร และจะลาญ
จะละอันตราย ร้อนอุระวาย ศุขรมยบสมบุรณ์
(Phra Chetuphon Temple Sangha, 2011)

จากตัวอย่างตำราฉันทวรรณพฤติกล่าวถึงลักษณะของเพื่อนที่ไม่ดีว่าเป็นเพื่อนที่จะนำพาให้ไปทำเรื่องไม่ดีต่าง ๆ มีการพนันเป็นต้น ซึ่งจะทำให้ชีวิตพลอยตกต่ำ เดือดร้อนไปด้วย

2.1.3 การปฏิบัติตนตามหลัก

พุทธศาสนา

ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติตนตามหลักพุทธศาสนา มักจะปรากฏเป็นคำสอนเกี่ยวกับหลักธรรมต่าง ๆ เช่น ศีล ๑๐ อายมุข และกล่าวถึงหลักการปฏิบัติธรรม เช่น การนั่งสมาธิ สวดมนต์ การบวช ดังตัวอย่างจากสุบิน ก กา (Fine Arts Department, 2016) ว่า “ถ้าพ่อเฒ่าข้า บะพะชาแม่ดีใจ แม้ว่าแม่ประไล จะได้ไปสู่เทวา” จะเห็นว่าวรรณกรรมตำราเรียนเรื่องสุบิน ก กา กล่าวถึงอานิสงส์ของการบวชว่า ไม่เพียงแต่ผู้ที่บวชจะได้บุญเท่านั้น แต่อานิสงส์จากการบวชเป็นเณรและเป็นภิกษุสามารถส่งให้พ่อแม่ได้รับผล

จากบุญกุศลนั้นและพ้นจากอบายภูมิไปสู่สวรรค์ได้ด้วย

2.1.4 การไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด

วรรณกรรมตำราเรียนในสมัยรัชกาลที่ 3 มีเนื้อหาบางส่วนกล่าวถึงปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมขณะนั้น เช่น การเล่นพนัน และการเสพฝัน โดยเขียนเป็นคำสอนให้ผู้อ่านหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่จะก่อให้เกิดปัญหาสังคมเหล่านั้น ดังตัวอย่างจากคำกลอนบรรยายธรรมเทียบด้วยตัว ก ข (2505: 24) ต่อไปนี้ “สุบฝันกินเหล้าเหลื่อเกิน ตายด้วยเพลิดเพลิน ดำเนินลงสู่อเวจี” ซึ่งกล่าวถึงการสุบฝัน ที่ถือว่าเป็นปัญหาสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงอธิบายถึงปัญหาเรื่องฝันไว้ในหนังสือนิทานโบราณคดีว่าฝันเป็นสาเหตุของอั้งยี่ในเมืองไทย ความว่า “อั้งยี่แรกมีขึ้นในเมืองไทยเมื่อรัชกาลที่ 3 มูลเหตุที่เกิดอั้งยี่นั้นเนื่องมาแต่อังกฤษเอาฝิ่นอินเดียเข้าไปขายในเมืองจีนมากขึ้น... จีนเข้ามาหาเงินในเมืองไทยที่เป็นคนสุบฝันก็เอาฝิ่นเข้ามาสูบกินแพร่หลาย... จึงมีพวกจีนคิดค้าฝิ่นด้วยตั้งอั้งยี่วางสมัครพรรคพวกไว้ตามหัวเมืองชายทะเลที่ไม่มีการตรวจตรา...” (Prince Damrong Rajanubhab, 1976 as cited in Fine Arts Department, 2018)

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการศึกษาของศิษย์

การศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 3 นั้นเกิดขึ้นในวัดเป็นหลักและมีพระเป็นครูผู้สอน โดยผู้เรียนจะต้องบวชเป็นเณรหรือฝากตัวเป็นศิษย์วัด พระจะเป็นผู้สอนให้อ่านเขียนตัวอักษร

และให้ลูกศิษย์ท่องจำ เมื่อศิษย์คนไหนท่องจำได้
แล้วก็จะสอนวิชาที่สูงขึ้นต่อไป (Khun Prasert
Aksornnit, 1959)

2.2.1 วิธีการศึกษาแบบเน้น

การท่องจำ

วรรณกรรมตำราเรียน
ในสมัยรัชกาลที่ 3 สะท้อนให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับ
วิธีการศึกษาในสมัยนั้นว่า เน้นให้ผู้เรียนท่องจำ
เป็นหลัก ปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ส่งผลต่อความสำเร็จ
ในการศึกษาคือความขยันตั้งใจของผู้เรียนเอง
โดยปรากฏคำสอนที่ระบุหน้าที่ของผู้เรียนไว้ว่าให้ตั้งใจ
เรียนและหมั่นท่อง หมั่นทบทวนเป็นจำนวนมาก
อยู่ในวรรณกรรมตำราเรียน ดังตัวอย่างจากประม
ก กา หัดอ่าน (Fine Arts Department, 2015)
ดังนี้ “อ่านเจนจนใจ หมั่นเล่าหมั่นเรียน หมั่นเขียน
เพียรไป เรียนร่ำจำไว้ ได้มันบรรณา ดุราฤมาร
เล่าเรียนเขียนอ่าน อาจารย์ว่ามา อาศัยแต่เพียร
เล่าเรียนนี้มา ถ้าใครอุส่าห์ อ่านว่าตาตุ อย่าหนี
ชี้คร้าน เล่าเรียนเขียนอ่าน ชาญเซนเจนหู จะเล่น
เย็นเช้า หมั่นเข้ามาดู” จะเห็นว่าคำสอนในบท
หัดอ่านนี้เน้นย้ำให้ผู้อ่านท่องจำด้วยความขยัน
หมั่นเพียรจนกว่าจะจำได้แม่นยำหลายครั้ง
โดยปรากฏคำที่มีความหมายในลักษณะดังกล่าว
จำนวนมาก เช่น คำว่าหมั่น เพียร อุส่าห์ อย่าชี้คร้าน
ซึ่งหมายถึง ให้ขยัน คำว่า เจน ชาญ ซึ่งหมายถึง
ให้เรียนจนมีความชำนาญ และคำว่า เรียนร่ำ
เล่าเรียน ซึ่งหมายถึงให้ท่องจำ โดยคำว่า เล่าเรียน
สามารถแปลว่า ท่องบ่น ได้ และคำว่า ร่ำหมาย
ถึงพร่ำ พูดซ้ำ ๆ (Office of the royal society,
2013) แสดงถึงแนวคิดที่ว่าการศึกษาโดยท่องจำ

เป็นวิธีการเรียนที่จะทำให้ผู้เรียนสามารถอ่านออก
เขียนและมีความเชี่ยวชาญในที่สุด

2.2.2 วิธีการศึกษาแบบเน้น

การเรียนกับครูและการเชื่อฟังครู

แนวคิดเรื่องการเคารพ

และเชื่อฟังครูอาจารย์ปรากฏเป็นคำสอนเกี่ยวกับ
หน้าที่ของศิษย์ในการปรนนิบัติดูแลครูอาจารย์
เชื่อฟังจดจำคำสอน รวมถึงคำอธิบายว่าครูนั้น
มีหน้าที่ที่จะต้องว่ากล่าวตักเตือนและลงโทษศิษย์
ด้วยเจตนาดี ดังตัวอย่างจากศรีสวัสดิ์วัดซึ่งเปรียบเทียบ
การลงโทษของครูว่าเป็นเหมือนกับพระราช
ที่ปกครองบ้านเมืองโดยมีกฎหมายสำหรับลงโทษ
ผู้กระทำความผิดทำให้บ้านเมืองสงบเรียบร้อย
ความว่า “เป็นธรรมดาอาจารย์ ทั่วโลกย์อันมี
อาณานันต์ต่างกัน กระษัตริย์ต้องมีราชทัณฑ์
เขียนฆ่าตีรัน เช่นนั้นจึงไม่อันตราย (Fine Arts
Department, 2016)

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา

ที่ให้เชื่อฟังครูนี้ สอดคล้องกับลักษณะของ
วรรณกรรมตำราเรียน ซึ่งเป็นตำราที่เหมาะสมสำหรับ
การเรียนโดยมีครูผู้สอน มากกว่าการเรียนด้วย
ตัวเอง เช่น การแสดงชื่อและตัวอย่างกลบท
โดยไม่มีวิธีถอดกลหรือคำอธิบายประกอบ อีกทั้ง
ในตัวบทวรรณกรรมตำราเรียนก็มีคำสอนกล่าวว่า
เมื่ออ่านตำราเรียนแล้วเกิดข้อสงสัยให้ถามครู
อย่าเดาเอาเองเพราะอาจเกิดความเข้าใจผิดได้
ดังตัวอย่างจากเรื่องปฐมมาลา (Fine Arts
Department, 2015) ว่า “อ่านเดาเอาแต่ได้
ไม่ ภา ใจจำใส่หู ผิดถูกไม่ถามครู ลัดคำหลู่ข้ามล่านา”
ซึ่งกล่าวถึงการอ่านด้วยตัวเองทั้งหมดโดยไม่ถามครู

ให้กระจ่างว่าเป็นการ “อ่านเดาเอาแต่ได้” และห้ามไม่ให้ทำ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมตำราเรียนนั้นมีสถานะเป็นสื่อประกอบการศึกษาที่มีครูอาจารย์เป็นผู้สอน

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่า เนื้อหาของวรรณกรรมตำราเรียนในสมัยรัชกาลที่ 3 ประกอบไปด้วย 1. หลักการอ่านเขียน ซึ่งให้ความสำคัญกับหลักการพื้นฐาน โดยเฉพาะเรื่องมาตราตัวสะกดซึ่งมีการอธิบายยกตัวอย่างโดยละเอียดและมีแบบหัดอ่าน 2. หลักการแต่งคำประพันธ์ ซึ่งนับว่าเป็นความรู้ที่สูงขึ้นไปจากการอ่านเขียนพื้นฐาน มีตำราเฉพาะ และได้รับการกำหนดมาตรฐานให้เป็นแบบแผน สอดคล้องกับสภาพสังคมที่มีอิทธิพลจากต่างประเทศเข้าสู่ประเทศไทยมาก ทำให้เกิดนโยบายส่งเสริมการสร้างวรรณกรรมตำราเรียนเพื่อความเข้มแข็งทางปัญญาของคนในชาติและแสดงความมีอารยะ เนื้อหาดังกล่าวยังแสดงให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตนและแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการศึกษาของศิษย์ โดยในด้านแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตน ครอบคลุมถึงการให้ความสำคัญกับความรู้ การดำรงชีวิต การทำงาน การปฏิบัติตนตามหลักพุทธศาสนาและการไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการศึกษาของศิษย์นั้น พบวิธีการศึกษาแบบเน้นการท่องจำและวิธีการศึกษาที่เรียนกับครูและเน้นการเชื่อฟังครู แนวคิดเหล่านี้สอดคล้องกับบริบททางสังคมในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งระบบการศึกษามีความผูกพันกับพุทธศาสนา

อย่างแนบแน่น ทำให้วรรณกรรมตำราเรียนบันทึกแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติตน พระธรรมคำสอนและความสำคัญของการศึกษาในฐานะเครื่องมือพัฒนาผู้เรียนในเป็นคนที่มีสมบูรณ์ทั้งความรู้และคุณธรรม พร้อมสำหรับการใช้ชีวิตในสังคมต่อไป แนวคิดเหล่านี้ยังมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมตำราเรียนในสมัยต่อมาซึ่งยังคงเน้นการปลูกฝังความรู้ตั้งแต่เด็ก เน้นการเรียนรู้เพื่อนำไปประกอบอาชีพและการกระจายความรู้ออกไปให้กว้างขวาง

อภิปรายผลการวิจัย

วรรณกรรมตำราเรียนในสมัยรัชกาลที่ 3 มีเนื้อหาครอบคลุมการอ่านเขียนพื้นฐานไปจนถึงการแต่งคำประพันธ์ที่ซับซ้อน รวมถึงความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมและแนวทางการปฏิบัติตน สอดคล้องกับการศึกษาของ Lausunthorn (2009) ซึ่งกล่าวไว้ในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นช่วงเวลาที่มิชชันนารีต่อวงการอักษรศาสตร์ไทย ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง โดยมีแบบเรียนภาษาไทยที่เป็นมาตรฐานถูกสร้างขึ้นเป็นจำนวนมาก เนื้อหาเหล่านั้นแสดงให้เห็นถึงแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการอ่านออกเขียนได้ซึ่งยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันและการเรียนเพื่อนำไปใช้ในชีวิตและการทำงาน สอดคล้องกับการศึกษาของ Eawsriwong (2000) ซึ่งกล่าวถึงวรรณกรรมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นว่าได้รับอิทธิพลจากสภาพสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงไปทำให้วัฒนธรรมของการอ่านออกเขียนได้แพร่หลายมากขึ้น รวมถึงแนวคิดที่ว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้นเกิดจากการศึกษามากกว่าผลบุญจากอดีตชาติก็เพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน การศึกษาในสมัย

รัชกาลที่ 3 เกิดขึ้นภายในวัดโดยมีพระเป็นผู้สอนนักเรียนซึ่งมักจะต้องบวชเป็นเณรหรือฝากตัวเป็นศิษย์วัดจะเรียนจากการท่องจำ การเชื่อฟังครู ซึ่งจะสอนเป็นรายบุคคลตามพัฒนาการของแต่ละบุคคล สอดคล้องกับการศึกษาของ Pisanbut (n.d.) ซึ่งกล่าวถึงการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 3 ไว้ว่าเป็นการศึกษาแบบจารีตซึ่งยังมีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาอย่างมาก โดยวรรณกรรมตำราเรียนแสดงให้เห็นว่าในสมัยรัชกาลที่ 3 มีการส่งเสริมการศึกษาให้เพื่อผู้ขึ้นอย่างมาก สอดคล้องกับการศึกษาของ Chantharangsu (1988) ซึ่งกล่าวไว้ว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับพระราชภารกิจด้านการศึกษาและศาสนาเป็นอย่างยิ่ง การพัฒนาด้านการศึกษาและด้านศาสนานั้นดำเนินไปในลักษณะที่ส่งเสริมกันและกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ศึกษาบริบททางสังคมด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างวรรณกรรมตำราเรียนในสมัยรัชกาลที่ 3

2. นำผลการศึกษาไปใช้ในการวิเคราะห์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในสมัยอื่น ๆ

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง วรรณกรรมตำราเรียนในสมัยรัชกาลที่ 3 : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างวรรณกรรมตำราเรียนและสังคม (Treatise in the reign of King Rama 3 : A study of the relationship between the treatise creation and society.) หลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิตสาขาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

REFERENCES

- Atthasat, S. (1983). **History of the Thai language textbook**. Bangkok: Department of Thai, Faculty of Humanities and Social Sciences, Dhonburi Teachers College. (In Thai)
- Borisutdhi, P. (1985). **The Study of Thai society in the Reign of King Rama III rom Main Literary works of the period**. Bangkok: Thammasat University. (In Thai)
- Chantharangsu, T. (1988). Royal duties in education and religion. In Kasemsri, S (Eds.), **Maha Chetsadabodin Nusorn** (pp. 33-51). Bangkok: Aksorn sampan. (In Thai)
- Chiamwichak, R. (2018). **Development of Thai Textbooks**. Pathum Thani: Thammasat Printing house. (In Thai)
- Eawsriwong, N. (2000). **Pakkailaebairua Concerning the study of the history of Rattanakosin literature**. 3rd ed. Bangkok: Phaeo. (In Thai)
- Fine Arts Department. (2018). **History of Rattanakosin, King Rama I - King Rama III, 1782 - 1851**. 2nd Edition. Bangkok: Thai Quality Books. (In Thai)

- Fine Arts Department. (2015). **Prathomkoka prathomkokahadanlaepathommala** (4th ed.). Nonthaburi: The Office of the University Press Sukhothai Thammathirat Open University. (In Thai)
- Fine Arts Department. (2016). **Subin Ka Ka lae Sri Sawat Wat**. Bangkok: Office of Literature and History, Fine Arts Department. (In Thai)
- Intaraporn, W. (2020). The Analysis of Tamra Chan Wannaphruet and Mattraphruet: Two-Dimensional Literature. **Journal of the faculty of arts, Silpakorn University**, **42**(1), 197-221. (In Thai)
- Jitjamnong, D. (2001). **Course teaching documents Development of Thai literature** (5th ed.). Bangkok: Sukhothai Thammathirat Open University Press. (In Thai)
- Khamklonbanyaithamthiabduaituakokho. (1982). Phranakorn: Thammabannakan.
- Lausunthorn, N. (2009). **Development of Thai language textbooks**. Bangkok: Laikham.
- Office of the royal society. (2013). **Dictionary, Royal Institute Edition 2011** (2nd ed.). Bangkok: Nanmeebooks. (In Thai)
- Pisanbut, D. (n.d.). **History of Thai education**. The Foundations of Education Faculty of Education Chulalongkorn University. (In Thai)
- Phra Chetuphon Temple Sangha. (2011). **Collection of inscriptions from Wat Phra Chetuphon**. 7th ed. Bangkok. Amarin. (In Thai)
- Prasert Aksornnit, Khun & Srisunthornvoharn, Phra. (1959). **Archaeological studies and Thai teaching methods**. In the souvenir of the royal cremation ceremony of Mrs. Puangphet Iamsakul. Thonburi: Wudthisueksa Technical Education School (Printing department). (In Thai)
- Raksamani, K. (1987). **Characteristics of Literature in the Reign of King Rama III**. Report on a special lecture on the 200th anniversary of His Majesty King Nangklao. at Silpakorn University on Tuesday, March 31, 1987. (In Thai)
- Raksamani, K. (1994). **Like the gem of Kosin**. Bangkok: Sayam. (In Thai)
- Rattanapagdee, O. (2004). **A study of Thai poetical works for reading skill practice**. (M.A. Thesis) Department of Thai, Silpakorn university, Nakhonpathom. (In Thai)

- Sukwisith, W. (2011). **The relationship between language and ideologies in the Thai language textbooks for the elementary school curriculum B.E.2503-2544: A critical discourse analysis.** Ph.D. Thesis, Department of Thai, Chulalongkorn University, Bangkok. (In Thai)
- Vespada, D. (2000). **Thai text on poetics : concept and relation to Thai literary convention.** Ph.D. Thesis, Department of Thai, Faculty of arts, Chulalongkorn University, Bangkok. (In Thai)
- Wandi, W. (1998). **Thothakaksara.** Grammatica Linguae Thai : Nangsuewaiyakornthai thikhianpenphasalatin. Nakhon Pathom: Department of Thai, Silpakorn university. (In Thai)
-